

Հրապարակումներ

ԵՐԱԺԻՇՏԸ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

Երաժիշտ, խմբավար ու յօրինող Յակոբ Իվեզեանի (1891–1948 թթ.)¹ մահուան առիթով՝ Կիրակի, 21 Մարտի, 1943 թ.ին, Պեյրուքի Անկլո-Ամերիկեան եկեղեցիին մեջ յիշատակի հանդիսութիւն մը կը կատարուի՝ հովանաւորութեամբ լիբանանահայ երեք համայնքներու պետերուն: Յիշատակի հանդէսին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Տոքթ. Գ. Վարդապետեան (բացման խօսք) Թ. Վիզըր, Օր. Զ. Ադէկեան, Տիար Յովհաննէս Թիլֆեան (ուղերձ), Տիկին Եւնիկէ Քասունի, Վեր. Տիգրան Ե. Քասունի, Յ. Վրդ. Գալայեան, Տոքթ. Է. Էլմանեան (երաժշտական յայտագիր) եւ Վեր. Ե. Կեօֆկէօզեան (աղօթք): Օրուան գլխաւոր բանախօսները կ'ըլլան Բարսեղ Կանաչեան եւ Նիկոլ Աղբալեան, որոնք յաջորդաբար հանդէս կու գան *Երաժիշտը եւ Երաժշտութիւնը*² եւ *Հայ Մշակութի Մասաները* նիւթերով: Ստորեւ կը հրատարակենք Բարսեղ Կանաչեանի դասախօսութիւնը, որուն յայտնաբերումը կը պարտինք Տիկ. Ռուպինա Ալահայտոյեան-Արքիմեանի, որ լիբանանահայ երգչախումբերու պատմութեան ուսումնասիրութեան համար կատարած իր պրպտումներու ընթացքին, Տիար Յովհ. Թիլֆեանի մօտ կը գտնէ յիշեալ դասախօսութեան ձեռագիրը: Ընդառաջելով յայտնուած փափաքին, Տիար Յ. Թիլֆեան սիրայօժար կերպով ձեռագիրը յանձնեց Հանդէսի խմբագրութեան:

1. Յակոբ Իվեզեանի կենսագրական գիծերուն ու գործունէութեան համար տես՝ Գրիգոր Պողարեան, *Այնթապականք*, Բ., Մահարձան, Պեյրուք, 1975, էջ 428–435:

2. Ձեռագիրը խորագիր չունի, կ'ենթադրենք որ օրուան յայտագիրին (?) համար նման վերնագիր մը քելադրուած է Բ. Կանաչեանի կողմէ: Գ. Պողարեան, որ իր տեղեկութիւնները ֆազած է «Պր. Թիլֆեանի տրամադրած ուղերձէն եւ Յոբելեանի նուիրուած լրագրական տեղեկատուութիւններէ, տրամադրուած Տիկին Սաքենիկ Իվեզեանէ» (նոյնը, էջ 434), յիշեալ վերտառութեան տակ կը դնէ Բ. Կանաչեանի արտասանած խօսքը: Նոյն խորագիրը կը պահենք այստեղ, բանախօսութեան հրատարակութեան առիթով:

Կը տեսնէք որ այսօր բնաւ դերիս մէջ չեմ. փոխանակ դէմս երգողներու լսողներ ունիմ :

Երբ ինձ առաջարկուեցաւ երկու խօսք ընել երաժշտի եւ երաժշտութեան մասին, այսօրուայ յիշատակի հանդէսին առթիւ բաւական վարանումէ վերջ... որովհետեւ բանախօս մը չեմ. չի կրցի մերժել ի յարգանս ազնիւ բարեկամիս. Յակոբ Իւլէզեանին :

Նպատակս պիտի չըլլայ այստեղ երաժշտութեան գովքն ընել, որովհետեւ եթէ երաժիշտը գովեմ ինքզինքս գոված կ'ըլլամ, եթէ երաժշտութիւնը գովեմ, արուեստս գոված կ'ըլլամ, ահա դրութիւնս : Բայց չեմ կրնար չըսել որ երաժշտութիւնը արուեստներու թագուհին է, ազդերու եւ ժողովուրդներու հոգեբանութեան արտացոլացումն է եւ քաղաքակրթութեան չափանիշը :

Զգենք մեծ ազգերը որոնք արդէն ծանօթ են իրենց քաղաքակրթութեամբ. առնենք փոքրիկ Պուլկարիան, ուր անցուցած եմ ամբողջ պատանեկութիւնս. Պուլկարիան, բոլորովին նոր ազատագրուած ազգ մըն է. բայց այսօր, ձայնասփիւռի միջոցաւ ինքզինքը ծանօթացուցած է աշխարհին իր բարձր երաժշտութիւնով. ամէնքս ալ լաւ երաժշտութիւն լսելու համար նախ կը դիմենք Սօֆիաի կայանին : Անոնք երբ երաժշտութեան մէջ այս բարձրութեան հասած են կը նշանակէ թէ միւս արուեստներն ու դիտութիւնները նոյն աստիճանի վրայ են. որով ան կատարելապէս մշակուած ազգ մըն է :

Գիտէ՞ք այդ ազգը ինչ յարգանք ունի երաժշտին եւ երաժշտութեան հանդէպ. մէկ երկու օրինակ բերեմ ձեզի :

Երբ պատանի էի եւ ջութակ կը սորվէի ուզեցի լաւ ջութակ մ'ունենալ. դացի երաժշտական գործիքներ ծախողի մը եւ ըսի որ աղուոր ջութակ մը կ'ուզեմ, բայց փոխարժէքը շաբթէ շաբաթ կրնամ վճարել. բնաւ չի վարանեցաւ : Ջութակ մը տուաւ որ փորձեմ. նուազեցի, ի հարկէ մեծ բան մը չէր նուազածս բայց երբ լսեց ըսաւ. քանի որ երաժշտութեան կը հետեւիս կը վստահիմ քեզի եւ ջութակը յանձնեց իմ առաջարկած պայմանովս : Այդ տարիքիս մէջ չի հասկըցայ անոր խօսքերուն խորութիւնը միայն կը յիշեմ որ անոնք մեծ տպաւորութիւն գործեցին վրաս :

Ուրիշ պարագայ մը :

Երգչախումբի կամ նուազախումբի փորձերուն համար ոչ միայն ձրի կը տրամադրուին իրենց դպրոցներուն սրահները այլ ձմեռ ժամանակ վառարանին փայտն ու վառողն ալ կը տրամադրուին... ահա այն վերաբերմունքը որ ունին անոնք երաժշտին

եւ երաժշտութեան հանդէպ. այս դիւրութիւնները կու տան անոնք ազգային մշակոյթի սիրոյն:

Երաժիշտը մեծ դեր ունի կատարելիք երաժշտութեան եւ իր պատկանած ազգին համար:

Մենք հայերս մեր տառապանքը, մեր կորուստները օտարին ցոյց տալու համար շատ լացինք ու ողբացինք. անոնք ցաւեցան մեր վրայ ու մեզ խեղճ ու կրակ ժողովուրդի մը տեղ դրին, ատեն մը վերջն ալ մոռցուեցաւ:

Զինազաղարին երբ Հալէպ կը գտնուէի, հայութիւնը ամէն կողմէ սկսաւ հաւաքուիլ: Կեանքը վերսկսաւ, անմիջապէս բարեկամներու թեյադրութեանց վրայ համերգ մը տուինք. ներկայ եղան Արարիոյ թաղաւորը, բարձրաստիճան անդլիացի սպաներ եւ ամբողջ հայութիւնը: Առաջինները դարմացած էին որ այս ջարդուած, կտոր կտոր եղած ժողովուրդը ուրեմն այսքան ինքնատիպ եւ գեղեցիկ երաժշտութիւն ունի, այս անգամ փոխանակ արդահատելու անոնք հիացան հայուն վրայ եւ իրենց մտքին մէջ տեղ բռնած Սօնա Եարը երգելով հեռացան սրահէն:

Միջանկեալ յիշեմ որ այդ թուականին ծանօթացայ դժբաղդ բարեկամին Իւվէզեանին. այդ շրջանին եւ իմ մեկնելէս վերջն ալ ան խումբով մը շարունակեց համերգներ կազմակերպել եւ վառ պահել հայ երաժշտութիւնը: Բայց ատեն մը վերջ ի՞նչ պատահեցաւ որ իր այնքան սիրած արուեստը մասամբ լքեց եւ հակառակ իր կամքին լծուեցաւ, դաշնակ նորոգելու եւ երաժշտական դործիքներ ծախելու դործին: Կարծեմ ամենուս ալ յայտնի է պատճառը, ան պարտաւորուած էր այդպէս ընելու եւ ատոր համար ալ դառնացած էր, ուրեմն ան խամբեցաւ...

Անցնինք:

Հայ երգին դովեստը միշտ օտարներէն կը սպասենք որպէսզի մենք ալ հաւնինք. շատերը այն համոզումը ունին որ եւրոպացին հասկցող է, հետեւաբար եթէ ան հաւնի ուրեմն լաւ է, անշուշտ այս բաժնի ընդհանուր մտայնութեան համար է, ունինք յարգելի բացառութիւններ որոնց թիւին աճումը մեծ միտթարութիւն է ազգի մը համար:

Հայ երգը իր պատուաւոր տեղը ունի միջազգային երաժշտութեան մէջ, ուր որ լսուած է մեծ դովեստներու արժանացած է, այս կը պարտինք մեր մեծ երաժիշտ Կ. [ոմիտաս] Վարդապետին, ան համոզուած էր որ իր սկսած աշխատանքը արժէքաւոր է եւ օգտակար ազգային մշակոյթի տեսակէտով, ու ատոր համար հակառակ շատ մը դժուարութիւններու եւ զրկանքներու ան շարունակեց իր գործը մինչեւ ուր որ կրցաւ:

Մեր երգը շատ հինէն եկած է մեզի, կրնար կորսուելու դատապարտուած ըլլալ, անոր արժէքը կոմիտաս Վարդապետն էր որ մէջտեղ հանեց, հիմա որ փրկուած է պէտք է դիտնանք դայն պահել եւ արժեցնել, եթէ մենք ազգովին մեր արժէքներու դիտակցութիւնով զինուած ըլլայինք մեր պատկերը բոլորովին տարբեր կ'ըլլար այսօր:

Նոր սերունդը այս հասկացողութեամբ պէտք է քալէ, եւ վրստահ եղէ՛ք որ ամենէն ուղիղ ճամբան է ան: